

## تفسیر موضوعی چیست؟

<?xml encoding="UTF-8?">

مسلمانان قرآن را بر اساس ترتیب آیات آن تلاوت می کنند و برای نظم و ترتیب موجود آن اهمیت ویژه ای قائل بوده و هستند. مفسران از آغاز همواره بر حفظ همین ترتیب در تفسیر، تلاش وافر داشته اند. به همین دلیل روش ترتیبی در تفسیر، سنتی دیرپای در تاریخ تفسیر قرآن بوده و شیوه های دیگر همچون تفسیر بر اساس ترتیب نزول یا تفسیر موضوعی خارج از قاعده و موارد آن کمتر است. اما اکنون شاهد دورانی نو از این سیر تکامل تفسیر و روی آوری به ترتیب ها و روش های گوناگون هستیم. بی گمان کلمه ی تفسیر موضوعی اصطلاحی است مستحدث که از پیش گرچه اصل آن اندکی معمول بود، اما با این نام شناخته و تعریف نمی شد. در مقام تعریف، تفسیر موضوعی، روشی است برای تبیین یک موضوع با ملاحظه ی آیات هم موضوع و هم مضمون و نه هماهنگ با ترتیب و تنظیم موجود در قرآن. در این روش، مفسر آیات مختلف درباره ی یک موضوع را در کنار یکدیگر قرار می دهد و با جمع بندی و تحلیل آنها دیدگاه قرآن را در آن باره تبیین می کند. [1] در تفسیر ترتیبی، فهم مدلول آیات قرآن یکی پس از دیگری به ترتیب مصحف است و در تفسیر موضوعی در جستجوی فهم و نظر قرآن حول یک سؤال یا موضوع است. پرسشی که در آغاز مطرح است این است که چرا قرآن به صورت موضوعی نازل نشده و اگر پراکنده نازل شده چرا به طور موضوعی جمع آوری نشده و شبیه به کتاب های رایج نیست تا بتوان دیدگاه قرآن درباره ی یک موضوع را در یک جا جستجو کرد؟ سؤال دیگر این است که آیا با وجود چنین وضعیتی ما چنین حق و اجازه ای داریم که ترتیب قرآن را به هم بریزیم و بر اساس سؤالات خود یا محورهای، کلی قرآن را تفسیر کنیم؟ چه بسا مطلبی با توجه به صدر و ذیل آیه و آیات پیشین و پس از آن بیان شده، حال اگر تفسیر موضوعی کردیم، در حقیقت قسمتی از کلام را منقطع و تفسیر کرده ایم. پاسخ به این سؤالات از دو جهت قابل تبیین است، یکی از جهت تاریخی و دیگر از جهت دگرگونی های اجتماعی و پاسخگویی به سؤالات بیشمار مسلمانان در زمینه ی دیدگاه قرآن. از جهت نخست قرآن کتابی است که در طول بیست و سه سال با توجه به نیازها و شرایط و حوادث مختلف نازل شده و به تناسب شرایط اجتماعی دستورات ارائه می شد؛ از این رو بسیاری از آیات قرآن تنها به همان بعد که مورد نظر بوده توجه داشته است. مثلاً حوادثی که پس از جنگ بدر به وجود آمد، زمینه ی نزول آیات نخست سوره ی انفال را فراهم ساخت. [2] در حالی که مباحث انفال در همین سوره و در جاهای دیگر قرآن (آل عمران، 126؛ انفال، 41) به تناسب شرایط آمده است. از سوی دیگر از آنجا که قرآن کتاب هدایت و تذکار است، نکات تربیتی و اعتقادی آن پراکنده آمده است تا جذابیت و کششی برای خواندن بیشتر فراهم سازد و تلاوت کننده ی قرآن همواره به نکات گوناگون و متنوع برخورد کند، در نتیجه هدف و مقصود نهایی از این کتاب که بشارت و هدایت و رحمت است به دست آید. در صورتی که اگر به صورت موضوعی نازل می شد یا در یک موضوع واحد گردآوری می شد، مطالب بسیار کسالت آور و خشک می نمود و تبدیل به کتابی علمی حاوی کلیات و اصول عام می گردید که گیرایی و زیبایی و نفوذ و تأثیر لازم کتاب موجود را نداشت، در حالی که بی تردید یکی از ابعاد اعجاز و بی مانندی این کتاب آسمانی نظم موجود کتاب است. [3] اما نکته ی دوم در ضرورت تفسیر موضوعی، این حقیقت است که اگر بخواهیم دیدگاه قرآن درباره ی مسائل گوناگون اجتماعی، فرهنگی و سیاسی

را بدانیم و نیازهای انسان معاصر را پاسخ دهیم، چاره ای جز پرسش از قرآن و یافتن پاسخ از آن نداریم و این معنا جز با تفسیر موضوعی حاصل نمی گردد. به همین دلیل بسیاری از تفاسیر قرآن، با اینکه مانند تفاسیر کهن به شیوه ی تفسیر ترتیبی تنظیم یافته اند، اما در ضمن آن به موضوعات قرآنی پرداخته اند و با فراهم آوردن آیات همگون سعی در عرضه ی دیدگاه قرآن در موضوعات مختلف کرده اند که از آن جمله می توان از تفسیر المنار و تفسیر گرانقدر المیزان یاد کرد که سرشار از بحث های قرآن در موضوعات مختلف است. [4] از سوی دیگر تفسیرهای موضوعی مستقلی در این اواخر منتشر شده است که می توان به چند مورد آن اشاره کرد، یکی تفسیر موضوعی قرآن مجید، آیت الله عبد الله جوادی آملی در پانزده جلد؛ منشور جاوید، آیت الله جعفر سبحانی در چهارده جلد؛ و پیام قرآن، آیت الله مکارم شیرازی و همکاران در ده جلد. البته کتاب های تک نگاری در زمینه ی موضوعات مانند انسان در قرآن، زن در قرآن، جامعه و تاریخ از دیدگاه قرآن، باد و باران در قرآن و دهها عنوان دیگر به فارسی و عربی نگاشته شده است. تفسیر موضوعی از نظر روش تنظیم و ارتباط موضوعات مختلف تفسیری و جهت گیری های تفسیری به اقسام مختلفی تقسیم می گردد. در زمینه ی روش تنظیم و ارتباط می توان در میان تفسیرهای موجود به شیوه ی خدامحوری، روش تسلیل طبیعی، شیوه ی موضوع مداری و شیوه ی توحیدی اشاره کرد. [5] از نظر جهت گیری تفسیری می توان به تفسیرهای عصری و تطبیقی و تفسیرهای علمی نیز اشاره داشت و تفاوت هر کدام را در این زمینه دید. [6]

پی نوشت ها :

\*. دانشنامه قرآن و قرآن پژوهی، به کوشش بهاء الدین خرم شاهی، ج 2، ص 639 - 641.

1. تفسیر راهنما، ج 1 / 39.

2. المیزان ج 9/8 ، روح المعانی ج 9/264

3. مجله ی مبین شماره ی 8/8 ، مقاله ی «چهره ی پیوسته ی قرآن» نوشته ی ایازی.

4. تفسیر راهنما، ج 1 / 40.

5. «نگاهی به تفاسیر موضوعی معاصر»، نوشته ایازی، کیهان اندیشه، شماره ی 28).

6. درباره ی تفسیر موضوعی نگاه کنید به: المدخل الی تفسیر الموضوعی، ابطحی، ج 1 / 6 ؛ مباحث فی التفسیر الموضوعی، احمد جمال العمري؛ المدخل فی تفسیر الموضوعی، فتح الله سعید؛ روش شناسی تفاسیر موضوعی، هدایت الله جلیلی؛ مقدمه ی تفسیر راهنما، ایازی، 39 - 49؛ درسات فی تفسیر موضوعی القصص القرآنی، مصطفی سلم، ص 91 - 97.

در ادامه مصاحبه با صاحب نظران و بهره گیری از نظرات و ایده آن عزیزان در سامان دهی بهتر مجموعه معارف در دانشگاهها و نقد و بررسی وضعیت موجود در محورهای استاد، متن دانشجو، خدمت آیه ا... عمید زنجانی از نویسندگان و صاحب نظران مباحث انقلاب اسلامی رسیدیم و در خصوص محتوای امروز این درس و بحث از فقه سیاسی انقلاب سخن به میان آوردیم. که توجه خواننده محترم را به آن جلب می نمائیم.